

KAPITOLA 1

Tvor pátrající po smyslu

Znát odpověď na otázku, co je smyslem lidského života, již *znamená* být zbožný.

*ALBERT EINSTEIN*¹

Představa, že život má smysl, stojí a padá s přítomností náboženského systému.

*SIGMUND FREUD*²

Věřit v Boha znamená porozumět otázce po smyslu života.

Věřit v Boha znamená uvědomit si, že skutečností tohoto světa to nekončí.

Věřit v Boha znamená uvědomit si, že život má smysl.

*LUDWIG WITTGENSTEIN*³

Až pochopíme všechna tajemství a ztratíme všechny smysl, ocitneme se sami na pustém pobřeží.

*TOM STOPPARD*⁴

Dva příběhy

Příběh první: Na samém počátku, zhruba před 13,7 miliardy let, došlo k nepředstavitelně obrovské explozi energie, z níž zcela bezdůvodně vznikl vesmír. Shlukováním hmoty se postupně vytvořily nejprve hvězdy, potom planety, až se přibližně před 4,54 miliardy let objevila jedna konkrétní planeta, na níž existovaly podmínky vhodné pro život. O sedm set miliónů let později

se neživá hmota změnila v živou. Buňky se začaly dělit. Vznikaly různé formy života, nejprve jednoduché a postupně stále složitější. Některé z nich přežily; jiné zanikly. Nakonec se objevila forma života schopná tvorby složitých řečových vzorců, mimo jiné i konstrukce budoucího času a schopnosti klást otázky. Poprvé si něco ve vesmíru začalo uvědomovat jeho existenci i to, že třeba vůbec nemusel vzniknout, a ptát se: „Proč je tu vesmír? A proč jsme tu my?“

Vznik vesmíru předpokládal obrovské množství nepravděpodobností. Pokud by i jedna jediná matematická konstanta určující podobu vesmíru byla bývala nepatrně odlišná – byť jen v řádu milióntin –, nevznikly by žádné hvězdy, žádné planety ani žádný život. Kdyby se evoluce života bývala odvíjela trošku jinak, kdyby například nevyhynuli dinosauři, nebyl by zde žádný druh *Homo sapiens*, žádná bytost uvědomující si svou vlastní existenci a žádná civilizace. Všechno se to ale odehrálo zcela neplánovaně, naslepo, pouhou náhodou. Prostě se to stalo. Nebyl to ničí záměr. Vesmír tu zkrátka najednou byl. A jednoho dne zase zanikne. Odpovědí na otázku, proč tu jsme, je nám naprosté ticho.

My lidé, příslušníci druhu *Homo sapiens*, se mylně domníváme, že naše otázky a odpovědi, naše naděje a sny mají nějaký, byť sebemenší význam. Jde o fikce, tváříci se navenek jako fakta. Nemáme žádné duše. Dokonce i naše vlastní já jsou fikcí. Jediné co máme, jsou naše pocity, a i ty jsou pouze vedlejšími produkty evoluce. Myšlení, představivost, filozofie, umění – to vše jsou dramata odehrávající se na jevišti naší mysli s cílem odvrátit a rozptýlit naši pozornost, zatímco skutečná pravda se nachází úplně jinde. Neboť myšlenky jsou pouhými elektrickými impulsy v mozku a mozek je jen složitější kus masa, pouhý organismus. Člověk je fikce, která stvořila sebe samu. Lidské tělo je souborem buněk, jejichž podobu určily geny, neschopné samostatného myšlení, a jejichž jediným cílem je slepá replikace v čase.

Lidé mohou klidně psát romány, skládat symfonie, pomáhat potřebným a modlit se, to všechno je ale pouze jemným předivem tapisérie iluzí. Lidé si mohou nakrásně představovat, že stojí na jevišti pod bdělým okem věčnosti, ale ve skutečnosti se nikdo nedívá. Není, kdo by se díval. Nikde jinde, ani ve vesmíru, ani mimo něj, není žádný život uvědomující si svou vlastní existenci. Není vůbec nic kromě nesmírné slepé náhodnosti. Lidé nejsou o nic důležitější nežli mravenci, a co do přizpůsobivosti svému prostředí jsou

dokonce ještě méně úspěšní. Jednou přišli, jednou odejdou a bude to, jako by nikdy neexistovali. Proč tu jsme? Prostě jen tak.

Příběh druhý: Vesmír byl povolán k bytí Jediným, nacházejícím se mimo vesmír, který byl okouzlen bytím a choval v sobě onu touhu přivést věci k bytí, již nazýváme láska. Jediný dal vzniknout mnoha vesmírům. Některé explodovaly v bytí a vzápětí se zhroutily. Jiné se rozpínaly takovou rychlostí, že se v nich nic nestačilo shluknout do stabilní koncentrace a vytvořit hmotu. Jeden z těchto vesmírů však natolik vyhovoval potřebným parametrům, že se v něm skutečně zformovaly hvězdy a planety. Jediný čekal, co bude dál. Po určité době se objevil život, který se vyvíjel dál, až se objevil tvor schopný komunikace.

Jediný vyslal k tomuto tvorů vzkaz. Zprvu zůstalo jeho poselství bez odezvy. Uplynuly tisíce let, během nichž tvorové vynalezli nástroje, naučili se lovit, rozvinuli zemědělství, až nakonec vystavěli města a vybudovali kultury. O svém původu a příčinách své existence si vyprávěli nejrůznější příběhy, leckdy dosti bizarní, neboť civilizace byla ještě v plenkách. Až jednou se jistý muž, žijící daleko od městského ruchu, pastevec jménem Abraham, zapslouchal dostatečně dlouho a dostatečně pozorně do okolního ticha a zachytil v něm vzkaz, *onen* vzkaz. Člověk zaslechl Jediného.

To stačilo, aby se Abraham vydal na cestu. Kam, proč a s jakým posláním – o tom měl jen velmi mlhavé tušení. Vycítil však, že narazil na cosi nesmírně závažného, a předal tuto zkušenost svým dětem s příkazem, aby ji i ony předávaly dál svým potomkům. Abrahamovo potomstvo se postupně rozrostlo v národ, i když nikterak početný ani mocný; dokonce tento národ upadl do otroctví. Tehdy znovu zaslechl onen hlas další člověk, Mojžíš: komplikovaná postava, muž žijící nejprve mezi cizinci jako egyptský princ a poté jako pastevec u kmene Midjanců. To, co mu hlas sdělil, změnilo jeho život. Prostřednictvím obrovského dějinného dramatu osvobození a zjevení proměnil tento hlas Abrahamovy děti, nyní nesoucí jméno Izraelitů, v národ smlouvy, žijící pod Boží svrchovaností. Postupem času pak onen hlas změnil celý svět.

Hlas pravil, že každá lidská bytost v sobě nese stopu Jediného, jenž stvořil vesmír. Stejně tak jako Jediný dokáže i lidské bytosti hovořit, myslet a vzájemně spolu komunikovat. Umí si představit svět existující mimo smyslové vnímání, zvažovat různé možné scénáře budoucnosti a volit mezi nimi.

Dokáží změnit své prostředí, neboť dokáží změnit sebe samé. Stanou se důkazem toho, že dějiny nemusí být jen nekonečným opakováním vítězství silných nad slabými. Jsou schopny vybudovat společnost vycházející z úcty k lidské důstojnosti, rovnosti a svobodě. Proroci, kteří přišli po Mojžíšovi, tuto vizi a naději nikdy neopustili navzdory opětovným neúspěchům a přešlapům, neboť jaksi přirozeně vycítili, že se jedná o cosi, co svým významem přesahuje vše ostatní.

A tak putování pokračovalo dál, klopýtavě, provázeno nejrůznějšími nezdary a občas i hroznými selháními. Národ vedený Mojžíšem, hlásící se ke jménu Izraelité, ostatními nazývaný Hebrejci a v dějinách známý jako Židé, nikdy neztratil víru v onu původní vizi, a to ani v situacích, kdy přišel o všechno ostatní: o půdu, nezávislost i o svobodu.

Poselství zanechané Izraelitům postupem času oslovilo a přesvědčilo i další národy, které jej přijaly a upravily v trochu pozměněné podobě, a vznikla z nich nová, zcela samostatná náboženství. Jedno z nich vešlo do povědomí jako křesťanství, druhé jako islám. Nakonec se původní poselství zanechané Izraelitům stalo vírou více než poloviny ze všech šesti miliard žijících obyvatel planety. Ne že by toto poselství celé lidstvo od základů proměnilo. I nadále zůstáváme lidmi chybujícími, většinou ani zdaleka nedosahujícími toho, k čemu jsme povoláni. Avšak ti, kteří následovali Abrahámo-vo volání, vnesli do světa okamžiky vlídnosti a milosrdenství, jež pozvedly náš malý a bezvýznamný živočišný druh k nebývalým výškám mravní, duchovní a estetické krásy.

Hlas Jediného tak pronikl do vědomí mnoha lidí, pochopitelně stále skryt závojem tajemna, prostřednictvím vizí a hlasů, jimž se podařilo prolomit bariéru lidské řeči, neboť naše slova, sloužící k popisu věcí ve vesmíru, jsou ze své vlastní podstaty neschopna postihnout to, co se nachází za ním. O své identitě nám hlas nikdy nezjevil víc nežli tajemná, kryptická slova *Ehje ašer ehje*, „Budu, který budu“*. Ve svém úsilí naslouchat tomuto *nadlidskému* hlasu však lidské bytosti pochopily, co znamená být člověkem, neboť objevením Boha, jednoho a jediného, se postupem času naučily ctít důstojnost a posvátnost osoby každého jednotlivého člověka. Snad jsme opravdu prachem země, pozůstatky dávno explodovavších hvězd, zřetězením slepě se replikujících genů, avšak uvnitř nás dýchá Boží dech.

* Často uváděno též jako „jsem, který jsem“, pozn. překl.

Máme tu před sebou dva soupeřící pohledy, každý pochopitelně zjednodušený, avšak zcela srozumitelný a konzistentní, jasně vymezující zásadní volbu mezi dvěma rámcovými vizemi lidského stavu. Podle jedné postrádá život jakýkoliv smysl. Druhá tvrdí, že život smysl má. Výchozí fakta jsou v obou případech stejná. Rovněž tak i vědecké objasnění těchto faktů. Avšak prožívání světa těmi, kteří se drží prvního příběhu, a těmi, kdo naslouchají příběhu druhému, je odlišné.

Snadno si umíme představit jejich hádku. První říká druhému: „Taková nadutost domnívat se, že existuje jakási Bytost, které na nás záleží.“

Druhý namítá: „Taková nadutost myslit si, že existuje pouze to, co jsme schopni vidět a vědecky prokázat.“

Na to první: „Jak nedůstojné být přesvědčen, že je tu kdosi další, kdo nám může říkat, co smíme dělat.“

Druhý mu oponuje: „Jak nedůstojné, uvědomíme-li si tragickou a ničivou minulost lidstva, být přesvědčen, že my sami nejlépe víme, co je pro svět nejlepší.“

První pokračuje: „Cožpak si nevybavuješ Xenofanova slova o tom, že Boha si utváříme k svému obrazu? ‚Než lidé myslí o bozích, že rodí se, lidské že mají šaty a hlas i postavu lidskou.‘ ‚Kdyby však voli a lvi a koně též dostali ruce (...), koně by podobné koňům a voli podobné volům kreslili podoby bohů ...‘“ „Zapomínáš ovšem,“ praví druhý, „že Xenofanés použil tuto argumentaci k vyvrácení polyteismu a na obhajobu monoteismu. Xenofanés nebyl ateista, nýbrž věřící.“

Hádka je to nekonečná, nejde v ní však o spor mezi náboženstvím a vědou, jakkoli to tak obvykle bývá prezentováno. Věda je v obou příbězích tátaž. Rozdíl spočívá v tom, kam až jsme ochotni dovést otázku *proč*. Podle prvního příběhu žádné proč neexistuje. Podle druhého příběhu ano. Jestliže vesmír existuje a jestliže byla i doba, kdy neexistoval, pak někdo nebo něco muselo jeho bytí vyvolat, kdosi, jehož existence není ani součástí vesmíru, ani na něm není závislá.

Pokud ano, proč tak učinil? Podle té nejstřízlivější hypotézy proto, že si to přál. Proč by ale bytost nezávislá na vesmíru toužila vesmír stvořit? Na to existuje jediná přesvědčivá odpověď: z nesobecké touhy vytvořit prostor pro jinakost, z touhy, jíž pro nedostatek vhodnějšího slova říkáme láska.

Takováto Bytost by stvořila přesně ten druh vesmíru, který obýváme, vesmír, v němž vznikly hvězdy, planety, život ve své nepřeborné a nekonečně

rostoucí rozmanitosti, z níž jednou vzejde forma života schopná zaslechnout hlas samotné Bytosti a odpovědět na něj. Existence vesmíru z božské perspektivy a existence Boha z perspektivy lidských bytostí je vykoupením z osamělosti. Existujeme, neboť nejsme sami. Náboženství představuje kosmické drama vztahu.

Druhý příběh je vůči prvnímu v podobném vztahu, v jakém je poezie k próze, hudba k mluvenému slovu, úcta a úžas k analýze a experimentování. Nemá pranic společného s vědou, s pozorováním a objasňováním fyzikálních jevů, a naopak v každém ohledu souvisí s lidským vědomím sebe sama, se svobodou, představivostí, volbou a existenční osamělostí, s lidským já hledajícím božské Ty, s naším osobním já hledajícím Druhého. Jde o otázku, která tu bude i poté, co bylo učiněno zadost veškerému vědeckému bádání. Neboť i tehdy, až budeme vědět vše, co jen lze vědět o tom, co a jak se událo, stále ještě nemusíme být zajedno v otázce *smyslu* všech těchto událostí.

Někteří budou i nadále prohlašovat, že mimo fakta a jejich objasnění žádný další smysl *není*. Druzí budou tvrdit opak. Vesmír k nám nepřichází s hlasitým vytrubováním cíle svého bytí. Proniknout jeho tajemstvím trvalo lidstvu mnoho staletí a vyžádalo si notnou dávku moudrosti a pokory stejně jako celou řadu zkušeností. Lze jej vyjádřit hudbou a uměním, rituálem a oslavou. Ale prohlašovat „co je, to tu je pouze proto, že to prostě je“ znamená předčasně utnout vrozený lidský sklon ptát se a nikdy se nespokojit s odpovědí „prostě to je“.⁵ Zvědavost vede k vědeckému bádání, zároveň však ale vyvolává otázky, které nejsou vědou zodpověditelné.

Hledání Boha je hledáním smyslu. Objevit Boha znamená objevit smysl. A to není žádná maličkost, neboť člověk je tvorem pátrajícím po smyslu. V tom je naše jedinečnost. Být člověkem znamená klást si otázku *proč*.

Zdá se, že určitému typu vědců činí perverzní potěšení prohlašovat, že život ve skutečnosti postrádá jakýkoli smysl. Zde je například Jacques Monod:

Člověk musí jednou provždy procitnout ze svého milenárního snu a uvědomit si svou naprostou osamělost, svou elementární opuštěnost. Musí pochopit, že tak jako Cikán (*gypsy*) i on žije na okraji cizího světa, světa, jenž je hluchý k jeho hudbě a právě tak lhostejný k jeho nadějím jako k jeho utrpení či k jeho zločinům.⁶

A ještě drsnější výrok Stevena Weinberga:

Lidé nemohou odolat pokušení věřit, že máme nějaký zvláštní vztah k vesmíru, že lidský život není právě víceméně směšný výsledek řetězce náhod, sahajícího zpět do prvních tří minut, ale že jsme byli nějak do vesmíru zahrnuti od počátku (...). Je velice těžké si připustit, že toto všechno je jen malá část ohromně nepřátelského vesmíru. Je dokonce ještě těžší si připustit, že tento současný vesmír se vyvinul z nepopsatelně neobvyklých podmínek v minulosti a směřuje k zániku nekonečnou zimou nebo nesnesitelným teplem v budoucnosti. Čím více vesmíru rozumíme, tím se nám zdá nesmyslnější.⁷

Podobné názory nejsou ničím novým. Můžeme na ně narazit i v Hebrejské bibli, především v knize Kazatel.

Pomíjivost, samá pomíjivost, řekl Kazatel, všechno pomíjí. (...)

Vždyť úděl synů lidských a úděl zvířat je stejný: Jedni jako druhí umírají, jejich duch je stejný, člověk nemá žádnou přednost před zvířaty, neboť všechno pomíjí. (Kaz 1, 12; 3, 19)

Vnímáno coby momentální nálada, přechodné rozpoložení mysli, pak většina z nás zažila chvíle, kdy se nám svět právě takto jevil. Prožíváme-li krizi nebo hluboký zármutek, tkanivo smyslu našeho bytí je potrháno a my si připadáme jako cizinci v neznámém světě. Přechodná nálada ovšem není platná pravda; pocit není průkazný fakt. Naprosto nic neopravňuje k tomu, vydávat Monodovy či Weinbergovy úsudky za obecnou výpověď o stavu vesmíru. Abychom to lépe pochopili, přečtěme si patrně tu nejvýmluvnější úvahu o ateismu, jaká kdy byla napsána, z knihy Bertranda Russella *A Free Man's Worship*:

To, že člověk je dílem příčin, jež nijak nepředjímalý cíl svého směřování; že původ člověka, jeho růst, naděje a obavy, jeho lásky a jeho přesvědčení jsou jen výsledkem náhodného uspořádání atomů; že žádné, byť sebevětší nasazení, žádný hrdinský skutek, myšlenková či citová intenzita nemohou podržet život jedince za hranici hrobu; že úsilí všech dob, veškerá oddanost, inspirace, pronikavost lidské geniality jsou odsouzeny k zániku

v propastné smrti sluneční soustavy a že celý chrám lidských vymožeností a úspěchů musí zcela nevyhnutelně skončit pohřben pod troskami zhrouceného vesmíru – všechny tyto skutečnosti, nejsou-li nade vši pochybnost, jsou přinejmenším natolik jisté, že žádná filozofie, která by je chtěla odmítnout, nemá šanci obstát. Spásu duše tak lze bezpečně budovat pouze v kontextu myšlenkové konstrukce opírající se o tyto pravdy a jediné na základě pevného ukotvení v odhodlané beznaději.⁸

C'est magnifique. Jeden by až zajásal. Téměř stejná řeč by ovšem mohla být pronesena na oslavu víry:

To, že člověk není slepý, ačkoliv je produktem zdánlivě slepých příčin; že v důsledku toho, že je Božím obrazem, je čímsi víc, nežli jen náhodným upořádáním atomů; že jeho svoboda mu umožňuje pozdvihnout se nad svůj strach a s Boží pomocí vytvořit oázy spravedlnosti a soucitu uprostřed divočiny prostoru a času; že jakkoli krátký je jeho život, svým zápallem a hrdinstvím, svou myšlenkovou a citovou intenzitou může dosáhnout nesmrtelnosti; že i lidstvo, přestože třeba jednoho dne zanikne, může ještě před nástupem noci zazářit pronikavým jasem lidského ducha s důvěrou, že i poté, co zde již nebude žádný příslušník našeho druhu, který by si to pamatoval, v Boží mysli nezůstane žádný náš skutek zapomenut – všechny tyto pravdy, nejsou-li nade vši pochybnost, pak se v průběhu dějin přinejmenším opětovně osvědčily. Naše víra nás činí velkými, zatímco její nedostatek způsobuje naši malost. Spásu duše tak lze bezpečně budovat pouze v rámci celkové myšlenkové konstrukce spočívající na těchto pravdách a jediné na základě pevného ukotvení v odhodlané naději.

Nikdy jsem nechápal, proč by mělo být jaksi odvážnější zoufat, nežli doufat. Freud tvrdil, že náboženská víra představuje uklidňující iluzi o přítomnosti otcovské figury. Věřící člověk na to může namítnout, že ateismus je uklidňující iluzí, že tu žádná otcovská figura není, takže si můžeme dělat, co chceme, a projde nám to: sen každého dospívajícího. Proč by jedno mělo být vydáváno za únik před skutečností, zatímco druhé nikoli? Proč by Boží volání k zodpovědnému životu mělo být považováno za tu snazší volbu? Proč by právě přesvědčení zastávané některými na základě vědeckého

determinismu, podle něhož nemá člověk žádnou svobodnou vůli a tudíž ani žádnou mravní zodpovědnost, nemělo být považováno za ten největší únik ze všech?

Nikde ve vědě – v kosmologii, evoluční biologii či neurovědě – neexistuje absolutně nic, z čeho bychom mohli vyvozovat, že vesmír postrádá smysl, a ani nic takového existovat nemůže, neboť hledání smyslu nijak nesouvisí s vědou, a naopak v každém ohledu souvisí s náboženstvím. Nyní si musíme říci, proč tomu tak je.

Smysl systému

Ludwig Wittgenstein napsal:

Smysl světa musí spočívat vně něj. Ve světě je všechno tak, jak je, a vše se děje tak, jak se děje; v něm žádná hodnota není – a kdyby byla, pak by neměla žádnou hodnotu. Je-li nějaká hodnota, která má hodnotu, pak se musí nacházet vně všeho dění a faktického bytí. Neboť všechno dění a faktické bytí je nahodilé. Co je činí nenáhodným, se nemůže nacházet ve světě; neboť jinak by to bylo náhodné. Musí se to nacházet vně světa.“⁶⁹

V divadelní hře Petera Shaffera *Královský hon na slunce* je nádherná scéna, v níž španělský dobyvatel Pizzaro podává Atahualpovi, božskému vládci Inků, Bibli. Atahualpa si ji opatrně prohlíží, očichá ji, osahá, olízne, přiloží k ní ucho a nakonec ji zahodí. Domnívá se, že jde o fetiš, který může mít magické vlastnosti. Nemá nejmenší ponětí, co je to kniha. Zkusme si představit, kolik by dalo práce mu to vysvětlit. Rozhodně bychom s ním nerozebírali fyzikální vlastnosti knihy, ale museli bychom se dostat k výkladu dějin písma, vynálezu abecedy a tak dále. Pokud jde o umělecká díla či společenské instituce, jejich smysl nijak nesouvisí s jejich fyzikálními vlastnostmi, ale jde v nich o symbolické a rituální uchopení různých aspektů lidského stavu. Fenomén smyslu nevychází z přírody, nýbrž z kultury.

Představme si, jak složitě bychom vysvětlovali člověku, který nezná koncept peněz, co to znamená vybrat si hotovost z bankomatu. I kdyby tisíckrát sledoval vlastní proces výběru a přesně znal fyzikální vlastnosti kreditní karty a fungování bankomatu, stále by nechápal, k čemu právě došlo.

Objasnit podstatu peněžní transakce by znamenalo seznámit ho s historií dělby práce, s dějinami obchodování, se směnným obchodem, s počátky užívání drahých kovů jako platidla, s posunem od skutečné hodnoty k nominální v podobě bankovky, s výkladem pojmů banka, vklad, výběr a kredit a tak dále.

Nebo si vezmeme sportovní hru, jako je třeba fotbal. Hypotetický návštěvník ze země, kam fotbal dosud nepronikl, se snaží pochopit tento podivný rituál, vzbuzující tolik vášní. Vylóžete mu tedy pravidla hry, vysvětlíte, co je faul a co je gól. „Dobrá,“ praví návštěvník, „teď už hře rozumím. Ale stále nechápu, co vás na ní tak vzrušuje.“ Zde si vaše vysvětlení pro změnu vyžádá obšírnější úvahu o tom, že hra je vlastně ritualizovaný konflikt, v němž jde o nácvik dovedností potřebných v opravdovém konfliktu. Můžete dokonce vyslovit domněnku, že ritualizovaný konflikt snižuje potřebu skutečného konfliktu: fotbalové hřiště je náhražkou bojiště.

System má svou *vnitřní logiku* – principy bankovníctví, fotbalová pravidla –, ale jeho *smysl* leží jinde a pochopit jej můžeme pouze prostřednictvím širšího lidského kontextu, do něhož je vsazen. Abychom tak mohli učinit, musíme vykročit ze systému ven a nahlédnout příčiny jeho vzniku. Smysl fotbalu nikdy nepochopíme pouze na základě toho, že budeme znát jeho pravidla. Ta vám sice řeknou, jak se fotbal hraje, ale už ne, proč jej lidé hrají a proč do něj vkládají takové vášně. Vnitřní fungování systému neobjasňuje, jaké místo zaujímá tento systém v lidském životě.

Smysl systému leží mimo tento systém. Smysl vesmíru tudíž leží mimo vesmír. V tom spočívala převratnost abrahamovského monoteismu.

V monoteismu nešlo jen o pouhou matematickou redukci mnoha bohů v Boha jednoho. Tím se možná ušetřilo na výstavbě chrámů, ale žádnou transformaci lidského stavu by to bývalo nepřineslo. To, co lidský stav skutečně transformovalo, bylo *objevení Boha nacházejícího se mimo vesmír*. Jedině tato představa a žádná jiná má tu moc vykoupit život z tragičnosti a nesmyslnosti.

Lidé se mylně domnívají, že polyteismus a monoteismus jsou dva druhy náboženství v rámci jednoho náboženského rodu, že jsou to obměny jednoho a téhož. Tak tomu ale vůbec není. Bohové polyteismu v celé své rušné bujarosti se nacházeli uvnitř vesmíru. Podléhali přírodě. Oni sami ji nestvořili. Mohli převyšovat lidské bytosti svou silou. Dozajista je přesahovali délkou

života; byli nesmrtelní. Pořád ale existovali uvnitř vesmíru a z principu věci mu tedy nemohli dávat smysl.

Totéž platí o vědě, jejímž předmětem je zkoumání vzájemných vztahů mezi věcmi uvnitř přírodního světa. Je veliký rozdíl mezi klimatologickým vysvětlením deště a výkladem připisujícím dešť aztéckému bohu Tlalokovi, perskému bohu Tištrijovi, japonskému bohu jménem Taki-Tsu-Hiko, asyrskému bohu Imdugudovi a tak dále, napříč předlouhým výčtem jednotlivých bohů a bohyní srážek. Věda není mýtus a mýtus není věda, obojí však vysvětlují určitý přírodní jev v návaznosti na jiné přírodní jevy. V tomto smyslu můžeme mýtus považovat za protovědu (*proto-science*). Samotná věda pak vytlačuje a nahrazuje mýtus.

Ani jedno *však nepropůjčuje věcem smysl*, neboť ten jim může dát pouze někdo nebo něco nacházející se mimo systém. Dešť padá stejně tak na spravedlivé jako na nespravedlivé. V obdobích sucha společně hladovějí nevinní i hříšníci a stejně tak společně tonou v dobách záplav. Starověcí bohové byli vůči lidstvu v lepším případě lhostejní, v horším případě aktivně nepřátelští. Vědci typu Jacquese Monoda a Stevena Weinberga dnes tvrdí totéž o přírodě a v rámci svého nastavení mají svým způsobem pravdu. Příroda je netečně povznesena nad to, kým jsme a co kdo zasluhujeme. Není na ní nic morálního; sama v sobě nenese žádný smysl. Mýtus a věda nám, každé po svém, sdělují, jak spolu jednotlivé součásti vzájemně souvisí. Neumějí nám však objasnit smysl celku.

Pouze něco nebo někdo nacházející se mimo vesmír může dát samotnému vesmíru smysl. Pouze víra v transcendentního Boha může lidskou existenci učinit jinou nežli tragickou. Jednotlivé lidské životy sice mohou mít smysl i v rámci tragického uspořádání vesmíru, ale život jako takový nikoli. Bertrand Russell měl pravdu. Vyjměme z rovnice Boha a zůstane nám odhodlaná beznaděj. V tomto bodě byl upřímnější než většina jeho následovníků.

* * *

Lze nějak dokázat, že život má smysl? Očividně ne. Představme si dva lidi ohlížející se zpět za svým životem. Jeden z nich vidí při tomto zpětném pohledu pouze sled událostí, jimiž neprochází žádné spojovací vlákno. Druhý vidí souvislý příběh. Jeho život dává smysl. Lze jej odvyprávět jako příběh.